

RAYMOND
QUENEAU

VOLVOX
GLOBATOR

POSLEDNÍ DNY

Dijon.

Raymond Queneau
Les Derniers Jours

Vydání knihy podpořilo Ministerstvo kultury České republiky.

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme d'aide
à la publication F.X. Šalda, a bénéficié de la collaboration
de l'Institut français de Prague.

Tato kniha vychází za pomoci programu na podporu publikační
činnosti F.X. Šalda Francouzského institutu v Praze.

**INSTITUT
FRANÇAIS**
PRAGUE

Copyright © Editions Gallimard, Paris, 1936
Translation © Marie Příbylová, 2017

ISBN 978-80-7511-362-7 (pdf)

OBSAH

I

II

III

IV

V

ALFRÉD

VII

VIII

IX

ALFRÉD

XI

XII

XIII

ALFRÉD

XV

XVI

XVII

XVIII
ALFRÉD

XX

XXI

XXII

XXIII

XXIV

XXV

XXVI

XXVII

XXVIII

XXIX

XXX

XXXI

XXXII

XXXIII

JULES

XXXV

XXXVI

XXXVII

ALFRÉD

Použité překlady

„Narodil jsem se... do obchodu zbožím galanterním.“

Těmito slovy uvádí Raymond Queneau příběh svého života. Narodil se roku 1903 v Havru, kde také zahájil svá studia. Roku 1924 nastupuje na filozofickou fakultu v Paříži a získává titul bakaláře filozofie a humanitních věd.

Během vojenské služby mezi lety 1925–1927 se seznamuje s – jeho slovy – hantýrkou „nosiči z Port-au-foin“. Spolupracuje s revuí *La révolution surréaliste*, avšak v roce 1929 se z osobních důvodů s hnutím Andrého Bretona rozchází. Roku 1934 se zapisuje na *École pratique des hautes études* a rok nato začíná navštěvovat přednášky Alexandra Kojèva o Hegelovi.

Po cestě do Řecka roku 1932, během níž s údivem zjišťuje, jak hluboká propast zeje mezi mluveným jazykem a jazykem „literárním“, který zůstává věrný starořečtině, vydává Queneau svůj první román, román-báseň, *Svízel (Le Chiendent)*, v němž čtenář nalezne větu, jež se zdá být vnitřní kritikou díla samého: „...za její zdánlivou složitostí se skrývala hluboká jednoduhost.“ Právě v době vydání *Svízle* vzniká literární cena Deux Magots, a Queneau se stává jejím prvním laureátem. Následují tři autobiografické romány: *Poslední dny (Les derniers jours, 1936)*, *Odile (1937)* a *Děti bahna (Les enfants du limon, 1938)*; do posledního z nich autor zakomponoval výsledky svého bádání o „literárních šilencích“.

Poté, co byl krátce zaměstnán jako bankovní úředník a jako prodavač, začíná Queneau roku 1938 působit v nakladatelství Éditions Gallimard jako redaktor anglosaské literatury a věnuje se psaní. Společně s Georgesem Pelorsonem zakládá revui *Volontés* a v roce 1939 vydává *Tuhou zimu* (*Un rude hiver*). První literární úspěch sklízí s prózou *Můj přítel Pierrot* (*Pierrot mon ami*, 1942). Renomé si autor románů *Daleko od Rueil* (*Loin de Rueil*, 1944, česky dosud nevyšlo – pozn. překl.), *Svatého Bimbase* (neboli *Na svatého Dyndy, Saint Glinglin*, 1948) či extravagantního *Koření života* (*Dimanche de la vie*, 1952) jak známo získává – ještě před vydáním *Modrých květů* (*Fleurs bleues*, 1965) – románem *Žazi v metru* (*Žazie dans le métro*, 1959). V roce 1950 vstupuje do Kolegia patafyziky, roku 1951 je jmenován členem Goncourtovy akademie, od roku 1954 působí jako hlavní redaktor Encyklopedie Plejády a v roce 1960 spolu s Françoisem Le Lionnais zakládá Dílnu potenciální literatury (*Ouvroir de Littérature Potentielle, Oulipo*).

Tak jako se paralelně věnuje činností vyžadujícím pokud ne protichůdné, tedy alespoň velmi všestranné schopnosti, stejně tak vytváří Raymond Queneau paralelně se svým dílem románovým i dílo poetické; od *Dubu a psa* (*Chêne et chien*), který vyšel téhož roku jako *Odile*, až po *Sonety* (*Sonnets*) z roku 1960; následuje bohatá paleta postav, stylistických, rétorických

i typografických hříček, jakými jsou například *Stylistická cvičení* (*Exercices de Style*, 1947), devětadevadesát stylistických variací na jednu a tutéž bezvýznamnou příhodu z každodenního života, *Les temps mêlés* (román z roku 1941 „přetavený“ do *Svatého Bimbasa*, pozn. překl.) či *Sto tisíc miliard sonetů* (*Cent mille milliards de poèmes*, 1961). Svěbytnou skupinu tvoří – za předpokladu, že za „svěbytné“ neoznačíme celé Queneauovo dílo, jež nelze vměstnat do škatulky konkrétního žánru či konkrétní estetiky – vědou inspirovaná *Malá příruční kosmogonie* (*Petite cosmogonie portative*, 1950), kritické studie shromážděné ve sbírce *Čárky, číslice, písmena* (*Bâtons, chiffres et lettres*, 1965) či pod pseudonymem publikované (obscénní) *Sebrané spisy Sally Marové* (*Les oeuvres complètes de Sally Mara*) z roku 1962, zahrnující román *Na ženský je člověk krátký* (*On est toujours trop bon avec les femmes*), *Deník* (*Journal Intime*) i sbírku aforismů *Sally plus intime*.

Kam však zařadit písňové texty? Překlady a filmové scénáře? A kam všechny takzvané „drobné spisy“, posmrtně vydané ve sbírce *Contes et propos* (1981)?

Hra. Queneau si hrál se vším, a – nebojme se to vyslovit – s jakou vážností! Hrál si se všemi možnými formami, od prostého aforismu přes ódu i baladu, přísloví i kritiku až po román, a se všemi styly, od těch nejstřízlivějších literárních formulací až po fonetický přepis přes argotický monolog, spoonerismy a autentické dialogy mezi postavami jeho románového světa: kavárničky, hokynáři, pasáky, kartářkami a nejrůznějšími ztřeštěnci jakož i jinými „měsíčními pieroty“.

I

Počasí bylo onoho druhu, kdy vzduchem poletují drobné kapky vody sem a tam, bylo vlhké noční počasí. Lamy bryndaly po chodníku kaluže světla. Na rohu ulice Dante a bulváru Saint-Germain otálel starý muž, který se neodvažoval přejít. Projíždějící nákladní auto mu zavadilo o okraj deštníku; na hromadu beden se vyškrabavší pes na něho zavile zavyl. Stařík ustoupil a něco si bručel do hustého, povislého kníru. Ulicí projížděla všechna možná vozidla – taxíky, limuzíny i rachotiny, kola, hipomobily, tramvaje. Nenáviděl je všechna. Nebylo to tak dávno, co se málem osobně střetl s nákladní trojkolkou, po kterémžto setkání mu zůstala památka v podobě přerývaného dechu a zvýšené opatrnosti. Přisahal si, že jednoho dne všechny ty dábelské vehikly bez milosti zničí, ale kterého, to bylo zatím nejisté. Občas se zaobíral potměšilou myšlenkou propíchat pneumatiky všem vozidlům parkujícím podél chodníku – kapesním nožikem to jde samo. Tento plán ale nikdy neuskutečnil, snad proto, že za něj hrozilo pěkných pár ran přes hřbet. Jediné, v co ještě doufal, bylo, že za podobného psího počasí, kdy je dlažba kluzká, dostane některý z těch strojů smyk a včetně krasojedce uvnitř se v blátě před jeho očima rozletí na kousičky. Byla na to ostatně vhodná doba. Říjen už byl skoro u konce, a neříká se snad, že co září nedovaří, říjen dopeče?

Navíc, když to mrholení nejvíce ze všeho připomíná olej? Kdepak mrholení – mrholejení je to! Mastné neměl vůbec rád, dokonce ani do zálivky by se nemělo dávat moc oleje. Vedle něho, na kraji chodníku, se zastavil druhý stařec a čekal, až se nama-ne skulinka, kterou by mohl přejít na druhou stranu.

Vypadali jako bratři, ale spříznění nebyli, ani tak, ani onak. Možná že jako bratři vypadali díky hustým, povislým knírům. Stejně jako se nezkušenému oku všichni kolonizovatelní domorodci jeví jako nespočetné exempláře téhož modelu, tak se zase jinému, jinak nezkušenému oku zdají všichni staří muži s hustými a povislými kníry být replikami toho samého jedince. Je pravda, že jednomu z přítomných staříků zase připadalo, že všichni mladí muži jsou si podobní právě díky bezvousým tvářím. Výzvy „Do hajzlu s holýma hubama!“, čmárané křídou po zdech pánských záchodků, však přesto nebyly jeho dílem.

Jmenoval se Brabbant. Podíval se na druhého, který se jmenoval Tolut. Pan Tolut se podíval na pana Brabbanta. Brabbant řekl Tolutovi:

„To je úplný olej. Něčemu takovému se ani nedá říkat počasí. Já tomu říkám olej.“

„Čemu se divíte? Takhle je to od války pořád. Granáty nám napáchaly v ročních obdobích pěknou paseku. Vzpomeňte si, jaký býval říjen před válkou. Tenkrát pršivalo tak krásně. A sluníčko, když svítilo, tak svítilo krásně. Teď je to všechno páte přes deváté, hodinky nebo holínky, Vánoce nebo svatého Jana... Člověk ani neví, kdy si má vzít kabát a kdy ho zase sundat.“

„Já si myslím, že za ten olej můžou kanóny.“

„Já si myslím totéž. Naštěstí už žádná další válka nebude, jinak by za chvíli byly Vánoce na svatého Jana, jak jsem zrovna povídal.“

Brabbant se na Toluta zahleděl zpod svého paraplete.

„Mně se, pane, zdá, že vás odněkud znám. Já už vás musel někde vidět.“

Druhý muž se zamyslel.

„Možná v archivu?“

„Kdepak, to určitě ne. Do archivu nechodím, znám jenom tu ulici. Vaše fyziognomie je mi však povědomá. Pořád si říkám, kde jsem vás to mohl vidět.“

„Tak u mého švagra?“

„U vašeho švagra?“

„Ano, u Brennuira, víte přece, ten umělecký nakladatel. Možná jste mě viděl u něho. Chodívá k němu hodně lidí, spisovatelé, malíři, novináři, dokonce básníci...“

Brabbant se ušklíbl.

„Básníci!“ utrousil.

„Někteří jsou velmi dobří,“ odpověděl Tolut dotčeně.

Ne že by ho lyrično trochu neděsilo, protože se však s básníky u svého švagra setkával, měl za to, že si jich musí vážit. Přesto, poněkud blazeovaně, dodal:

„Básníci, pochopitelně!“

Temné nebe přestalo potit olejnaté kapky. Tolut zavřel deštník. Brabbant ho napodobil a zvolal:

„Teď už vím, kam vás zařadit! Nesedával jste celé léto v Lucemburské zahradě...“

„... poblíž sadu? Přesně tak! Já už také vím, kam vás zařadit. Nechodíváte si posedět k soše...“

„Ovšemže,“ řekl Brabbant a podal druhému muži ruku. „Jmenuji se Brabbant, Antoine Brabbant. Válčil jsem v sedmdesátém. Když byla bitva u Bapaume, bylo mi sedmnáct.“

„3. ledna 1871. Vyhrál ji generál Faidherbe. Kvůli jeho tvrdostínosti mu Němci přezdívali Svízel.“

„Ano, ano. Vy jste tam byl?“

„Kdepak. Jsem – tedy byl jsem – profesor dějepisu. Jmenuji se Tolut. Jérôme Tolut. Žáci mi říkali Prdola.“

„Kluci bývají hloupí,“ řekl Brabant.

„Jsou i chytří. Zažil jsem takové, kteří znali zpaměti všechny letopočty moderních dějin, které se zkoušejí u maturity.“

Po celou dobu hovoru stáli oba na kraji chodníku.

„Podívejte, teď bychom mohli přejít,“ řekl Brabant.

Jedno nákladní auto uvízlo mezi tramvají a autobusem.

„Pojďme honem!“

Vydali se opatrně vpřed.

„Klouže to jako namazané. Jako naolejované. Ještě pořád jsme nepřišli na správný systém dláždění ulic.“

Došli až na druhou stranu.

„Pařížské ulice se začaly dláždít za Filipa Augusta,“ řekl Tolut.

„Vážně? To jsem se nenadál. Jsem moc rád, že jsem vás poznal, drahý pane. Když jsem vás denně vídal v Lucemburské zahradě, říkal jsem si ‚Copak je to asi za pána? Obchodník? Soudce? Voják?‘ Přiznávám, že jsem se přikláněl k tomu poslednímu.“

„Neuhodl jste to, vidíte? Učitel! Třicet pět let, milý pane, jsem učil dějepis. Starověké i moderní dějiny, dějiny současnosti, Francie i celého světa, řecké i římské. A také zeměpis, pane, učil jsem zeměpis Francie, Evropy, světových velmocí. Dokonce jsem napsal několik skromných prací o francouzské revoluci v departementu Seine-Maritime, protože posledních dvacet let jsem vyučoval na lyceu v Le Havru.“

„Departement Seine-Maritime, sídlo prefektury Le Havre. Podprefektury Fécamp, Bolbec, Pont-Audemer, Honfleur,“ odpověděl Brabant hbitě.

Tolut se zastavil, poněkud znepokojen. Chvilí váhal, pak pokračoval v chůzi, s očima upřenými na průchodky svých bot. Jeho společník se ohlédl za mladou dívčinkou; pak několikrát zatočil deštníkem.

„Dějepis je sakramentsky zajímavý,“ zvolal vesele. „Člověk se toho moc naučí o lidech...“

„A o věcech.“

„Jsem ohromně rád, že jsem vás poznal, vážený pane!“ uza-
vřel Brabant.

Došli na bulvár Saint-Michel a vystoupali až k Lucemburské zahradě. Znovu se rozpršelo, tentokrát prudčeji. Oba muži rozevřeli deštníky.

„Tentokrát je to voda,“ řekl Brabant spokojeně.

„Kanóny nám zničily všechna roční období. Bože, ta válka! Ještě pořád pocítujeme následky.“

„A ten déšť nevypadá, že by brzy přestal.“

„To nevypadá.“

„Co byste tomu říkal, milý pane, kdybychom si zašli někam sednout na nějaký posilňující nápoj?“

„To bych tedy nic nenamítal.“

„A co třeba *Soufflet*?“

„Chodíval jsem tam jako mladík, a vrátím se tam jako stařec,“ pronesl Tolut.

„Stařec? Prý stařec!“

„Žádný kluk už také nejsem!“

Radostně naladění vstoupili do kavárny a suverénně zavřeli deštníky. Bylo plno; svrchníky na věšácích setřásaly vlhkost. Místnost byla cítit psem, mokrým psem, mokrým psem, který ještě ke všemu nejspíš kouřil dýmku. Nově příchozí jen stěží našli volné místo mezi skupinou mladých, poněkud venkovsky vyhlížejících mužů a jednou šlapkou. Skupina mužů halasila,

aby vypadala; žena snila. Bylo slyšet, jak déšť bubnuje o asfalt. Brabbant a Tolut se spokojeným povzdechem dosedli na lavičci. Žena pozvedla těžká, smyslná víčka, a přejela je zamyšleným pohledem. Pak se vrátila do svého snu. Mladí venkované si starců nevšíмали.

„Pro mne pernod,“ řekl Brabbant.

„Pro mne to samé,“ odpověděl Tolut, i když pernod nikdy nepil.

„Absint to samozřejmě není.“

„Samozřejmě,“ řekl Tolut.

V teple začali oba starci dřímat, avšak pernod je zase probral.

„Byl jste ve válce, pane?“

„Bohužel, ani v této, ani v žádné jiné. Ale svou povinnost jsem svým způsobem splnil; mé povolání mi bylo skutečným posláním!“

„Rozumím.“

„Pěkným pár mladým mužům jsem otevřel oči, vážený pane. Naučil jsem je, jací jsou lidé... jak se můžeme poučit z historie... porážky, vítězství... běh věcí...“

Brabbant si pod tíhou tolika myšlenek pořádně přihnul zelené tekutiny.

„To je to, co chybí našim politikům – znalost historie. A zeměpisu. Na zeměpis nezapomínejme! Víte, co se říká o Francouzích?“

Brabbant se tvářil, že neví. Tolut mu to prozradil a oba se zasmáli. Uvědomili si, že ani na jednoho z nich průpovědka neseď, protože ač byli oba vyznamenaní, jeden z války v sedmdesátém a druhý řádem akademických palem, oba měli naopak slušnou znalost zeměpisu, což u jednoho z nich bylo normální, neřkuli nutné, u druhého to však žádnou samozřejmostí nebylo. Brabbant to vysvětlil takto:

„Cestoval jsem, víte.“

„Mnoho?“

„Ohromně mnoho.“

„Já ohromně málo. Téměř vůbec, i když bych býval rád...“

Jeho melancholický knír sklesl ke kostce ledu tající ve skle-
nici.

„Býval bych rád cestoval,“ pokračoval. „Co já se napozoro-
val lodí mizejících na obzoru nebo se vracejících z Indie a z No-
vého světa... Tak se to dřív říkalo, z Nového světa... Dvacet let
jsem učil na lyceu v Le Havru. V druhém největším přístavu
Francie, pane! A víte přece, co se říká o dobrém bydle. Tedy
o bydle s ypsilon, nikoli o bidle s měkkým i.“

„No zdali!“

„Kde že jsem to skončil? Á, přístav. Ach, pane, co já se napo-
zoroval lodí, jak se vydávají na dlouhé anabáze, ano, ano, ana-
báze. Někteří se vydávali k pólům, jiní k protinožcům. To já,
já jsem se neprojel ani parníkem do Trouville. Teď už jsem moc
starý na to, abych někde šplhal přes hory a doly nebo se plavil
v nějaké ořechové skořápce. Jsem moc starý.“

Měl na krajíčku. Brabant zakašlal a druhý muž se trochu
vzmužil. „Někteří z mých žáků se stali námořníky nebo žijí
v koloniích. Několik mi jich posílalo pohlednice ze všech mož-
ných koutů světa. Ze všech možných koutů světa.“

Po tomto výlevu se starý muž odmlčel. Jeho společník se ujal
slova a vypravoval mu, v kterých krajích údajně pobýval, ale
stejně tak dobře by mu býval mohl povědět, že ze všech zemí
zná nejlépe jistou francouzskou kolonii v Jižní Americe, kde,
jak občas věřil, si odkroutil patnáct let galejí.

II

Když Rohel vstupuje do salonu pana Brennuira, je tam už docela plno. Georges Brennuire ho představí svému otci a přítomným, lidem od pera i od štětce, lidem jmen proslulých ve vydavatelství Vanier nebo Mercure. Jsou to impresionističtí básníci nebo symbolističtí malíři; znali se s přáteli Paula Verlaina; jsou živoucí vzpomínkou na tuberkulózní nebo alkoholu propadlé bytosti zesnulé v prvních letech nového století, padnuvší za oběť nevšedním slovům a interpunkci. Několik jich ještě pamatuje první eseje Guillauma Apollinaira. Od smrti Guillauma Apollinaira uplynuly přesně dva roky a dva dny.

J.-H. Cormois vypravuje několik vzpomínek: jak byl Guillaume v Německu na břehu Rýna a jak se hbitě vrhl na prohibita Národní knihovny a jak byl kanonýrem v Nîmes a jak byl zraněn ve válce a jak zemřel na španělskou chřipku.

„Na španělskou chřipku!“ ušklíbne se kdosi. „Byl to mor! Černá smrt! Nic jiného. Jako ve třináctistém osmačtyřicátém!“

Rohel kulí oči – poznal Prdolův hlas. Georges mu zapomněl svého strýčka představit. Ten ale, jakmile zdvihne oči, svého bývalého žáka okamžitě poznává.

„U všech všudy, to je přece Rohel!“ zvolá Jérôme Tolut svým pichlavým hlasem. „To se podívejme, tak vy jste v Paříži. Připravujete se na studium učitelství?“

„Ano, pane profesore.“

Na žádné studium učitelství se nepřipravuje.

„Dobře, velmi dobře. Nebyl jste špatným žákem, když jsem vás učil, ale doslechl jsem se, že váš rok na filosofii byl nešťastný, velmi nešťastný.“

Na den příměří připravil Rohel o poctivost jistou slečnu z dobré rodiny a byly z toho řeči. Mluvílo o tom celé město. Ale Rohel už na to zapomněl.

„Kde studujete nyní? Na lyceu Ludvíka Velikého?“

„Ano, pane profesore, na lyceu Ludvíka Velikého.“

Na žádném lyceu Ludvíka Velikého nestuduje.

„Dobře, velmi dobře,“ říká starý profesor.

Starý profesor jde Rohelovi silně na nervy, a Brennuireova sestra tu není. Doufal, že se tu s ní setká, ale ona tu vůbec není. (J.-H. Cormois vypravuje). Byl polichocen možností vidět zblízka všechny ty básníky, které do té doby pouze četl. Pokud jde o Literaturu, měl několik neurčitých, velkorysých nápadů. Teď už ho to ale nebaví. Jeho domýšlivost usnula, nebo lépe – chrápe. Nevidí nyní kolem sebe než samé kašpary.

Básník Sybarys Tulle má černé nehty a štourá se v nose. A zdá se být starý, tak starý, tak starý. Benediktýnka, to je jeho. Kdysi přirovnával svou duši k vyplašené lani a svá trápení k podzimnímu dešti. Romanopisec S.-T. Caravant si zapomněl zapnout poklopec a zrovna něco žužlá vykotlanými zuby. I on by si rád přihnul benediktýnky, ale ten druhý slyší lahev sám pro sebe, takže si musí nechat zajít chuť.

(J.-H. Cormois stále vypravuje.)

Rohela ubíjejí ony nedůstojné projevy všedního života. Aby takové sprosté zjevy skrývaly geniálního ducha je vyloučeno. Pohled na básníkovy černé nehty už ho přestal bavit. Krom toho mu benediktýnka připadá nechutná. Zvedá se mu z ní

žaludek. Zatáhne Georgese do kouta, poblíž umělecké vázy na stylovém stolku:

„To není žádná zábava, tohleto.“

„Jen počkej, co uvidíš za velikány,“ říká si Georges. Dobře že jen v duchu, protože Rohel by mu odvětil: „Zas tak velicí nejsou, ti tvoji velikáni, spíš takoví chudáčci, sláma jim čouhá z bot.“

„Tohle není žádná zábava,“ bručí. „Taky jsi mi mohl říct, že tu bude můj bývalý profesor.“

„Strýček? Copak on tě učil?“

„Mohlo tě to napadnout. Ale co už. Takže on je tvůj strýček?“

„Nenapadlo mě, že by tě býval mohl učit. Víš, je teď trochu vrtošivý.“

„To byl vždycky.“

Rohel začíná lézt Brennuirovi na nervy. Ještě není v Paříži ani půl roku a už mluví, jako by sežral všechnu moudrost. Člověk ho uvede do literárního salonu, kam docházejí ti nejlepší autoři, a on ohrnuje nos! Vždyť tobě, kamaráde, čouhá sláma z bot!

„Poslouchej, copak oni pijou jenom sladké likéry? Tvůj tatík nemá koňak?“

Ale ano, má. Ten svůj proslulý, který hostům nenabízí. Georges ví, kde ho schovává. Nenápadně si s Rohelem dojdou do jídelny nalít skleničku.

„Jak to, že tu není tvoje sestra?“

„Na tyhle dýchánky nikdy nechodí. Nudí ji to.“

„Dobře dělá. Naprosto s ní souhlasím. Je sympatická, ta tvoje sestra.“

„O moji sestru se nestarej.“

„Nalej mi ještě jednu.“

„To ti stačí. Poznal by, že jsme mu upili.“